

Mika Taanila: Optinen ääni

Eero Tammi

Intuitiivinen kohtaaminen

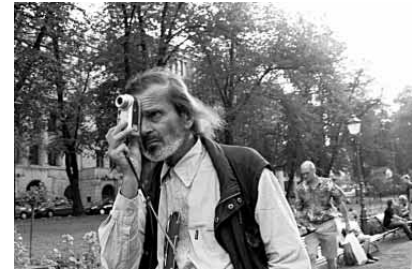
kokemuksia Mika Taanilan elokuvista



Mika Taanila: Tulevaisuus ei ole entisensä

“[Tietty taiteilija] voi sitoutua väriin ja muotoon, ja koska hän rakastaa väriä värin ja muotoa muodon vuoksi, koska hän havaitsee ne itsessään eikä itselleen, hän näkee asioiden värien ja muotojen lävitse niiden sisäisen elämän. Sen hän vähitellen siirtää aluksi hämmentyneeseen tajuntaamme. Ainakin hetken ajaksi hän saa meidät luopumaan väreihin ja muotoihin kohdistuvista ennakkokäsityksistämme, jotka olivat asettuneet silmiemme ja todellisuuden väliin. Näin hän toteuttaa taiteen ylimmäistä kunnianhimoa, joka on luonnon paljastaminen.”

– Henri Bergson



vien ja kokeellisten lyhytfilmien koostumus ei kenties valmistu koskaan. Nämä työt täydentävät, syventävät ja monimutkaistavat toisiaan, aivan kuin ne rakentaisivat yhtä tulevaisuuden kannalta oleellista kollaasia 2000-luvun alun ihmisen tajunnasta.

Taanilan tuotannon eräänlaiseksi koavaksi teemaksi nousevat keskeneräisyyden elävät mahdollisuudet. Ohjaaja suuntaa mielellään katseensa historiaan. Hän on löytänyt muun muassa kuva- ja ääniarkistoista todistuksia merkillisistä tieteen ja taiteen projekteista, jotka lopullisista tuloksistaan huolimatta ovat jännittäviä luovuuden ilmauksia. Astumalla sisään tuntemattoman kuvan mysteeriin, palaamalla kuvan kautta historiaan ikään kuin viattomana myöhemmistä aikakausista, Taanila puhalttaa eloon ajatusten ja utopioiden todellisuuden. Taanilan löytäessä ajatuksia, kuvia ja ääniä, jotka tavoittelevat ikuista liikettä, hänen tuotantonsa on itsessään alkanut luvata jatkuvaa energiavirtausta.

Nykyajan ja lähihistorian ilmiöihin paneutuessaan Taanilan työt nousevat intensiteetiltään omaan luokkaansa. Uusia kertakäyttökuvia tolkuttomasti tuottavan audiovisuaalisen kaaoksemme keskellä Taanilan elokuvat pyytävät palaamaan luokseen. Niiden vaikutusta ei voi mitata minuuteissa – elokuvien dynaamisuus ei ole muodolle alisteista.

Kuvatessaan tietokoneiden ja keinoälyn maailmaa Taanilan filmit käyvät ilmeistä taistelua kaikkea mekanistista toimintaa vastaan. **Optinen ääni** pohjautuu sinfoniaan, jonka äänilähteinä on käytetty matriisitulostimia, sekä samaan filosofiaan, jota Erkki Kurenniemi, elektronisen musiikin pioneeri Taanilan dokumentissa **Tulevaisuus ei ole entisensä**, on harjoittanut työssään: niin kauan kuin pysytymme omalla laillamme hyväksikäyttämään teknologiaa ja karnevalisoimaan sen, emme alistu sen valtaan.

Riittävästi ei voi painottaa sitä kiehtovaa, joskaan ei ehkä ensisilmäyksellä ●●●

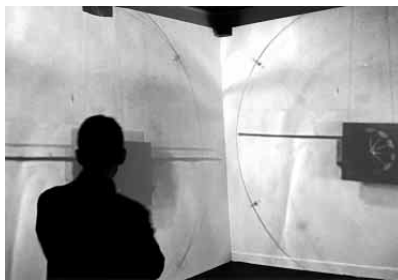
Mika Taanila: Tulevaisuus ei ole entisensä



voimme saavuttaa ymmärryksen toisesta. Tämän kaltainen toisen intuitiivinen ymmärtäminen ei kuitenkaan ole mahdollista ilman todellista sympatiaa itseä kohtaan, ja oman itsensä intuitiivinen löytäminen tapahtuu Bergsonin maailmassa kytkeytymällä ajan olemukseen, kestoan, joka ei ole matemaattisesti mitattavissa. Ymmärtääksemme elämän jatkuvaa virtaamista, omaa menneisyyttämme ja nykyisyyttämme, toisia ihmisiä ja asioita, meidän on lakattava lokeroimasta, luovuttava ajattelemasta matemaattisesti mitattavin tuokioin ja kuljettava ajan ja elämän syvempään olemukseen.

Mika Taanilan (s. 1965) elokuvatuotanto merkitsee kauniisti yhteen kietoutuvien taiteellisten ilmausten maailmaa, suhteellisen nuoren ihmisen saavutukseksi poikkeuksellisen johdonmukaista ja inspiroivaa etsinnäntilaa. On kutkuttavaa astua ajatusten, kuvien ja äänten ulottuvuuteen, jossa katsomisen ja kuulemisen tapahtuma synnyttää fyysisiä värähtelyjä ja aavistuksia tuntemattomista tajunnanmahdollisuuksista. Taanilan alati laajeneva musiikkivideoiden, dokumenttieloku-

Mika Taanila: Fysikaalinen rengas



Voimme toisin sanoen tarkastella asioita etäältä, erillisinä kappaleina ymmärtämättä niiden olemusta ja vivahteita. Voimme todeta oranssin tai toisaalta astua sisään oranssiin, jolloin pikemminkin aavistamme tullemme kietoutuneiksi keltaisen ja punaisen välimaailmoihin. Bergsonin mukaan vain intuition kautta ympärillemme avautuu todellisia näköaloja. Eräässä yhteydessä hän kutsuu intuitiota sympatiaksi – ainoastaan sympatian avulla



Mika Taanila: RoboCup99

ilmeistä asiaa, että Taanilan työ pohjautuu paljolti olemassa oleville kuville ja äänille, arkistomateriaalille. Jos leikkaisimme yhteen kaikki hänen teoksiaan varten kuvatut otokset, emme ehkä saisi aikaan kovinkaan pitkää filmiä.

Kuitenkin Taanilan elokuvat ovat täynnä ensikosketuksen jännitteitä. Se juontaa häneen kyvystään luontevaan kohtaamiseen ja sympatiaan, ominaisuuteen pureutua asioiden syvempään olemukseen. Siksi Taanilan teokset myös tuntuvat omalla laillaan pelottavilta. Katsotaan vaikkapa **Fysikaalista rengasta**. Siinä taipuva rengas luo merkillistä huojuvaa liikettä valkoisessa tilassa. Pieni tunnistamaton musta objekti pyörii renkaan ympäröimänä. Huumaava, merkityksetön liiketapahtuma pyörii, huojuu, toistuu ja toistuu, eikä halua pysähtyä. Se ikään kuin selvittää omaa tarkoitustaan. Hillitysti voimistuva musiikinhumina elää liikkeen hypnoottisuudesta. **Fysikaalinen rengas** ajaa katsojansa painovoimattomaan tilaan. Se on avain huumaavaan ja avoimeen, mutta tuntemattomaan maisemaan. Katsoja on näkemänsä lumoissa ennen kuin ehtii edes kysyä, mitä valkokankaalla tapahtuu.

Fysikaalinen rengas on eräänlainen ready-made-elokuva, kummallinen löytö elokuva-arkistosta – 40-luvun alussa taltioitu tiedemiesten koe, joka jäi mysteeriksi. Taanila leikkasi kuusiminuuttisesta filmistä pois alivalottuneet jaksot, lisäten kuvien väliin myös muutamia silmiä häikäiseviä valkoisia ruutuja. Elokuvan alkuhetkinä katsoja on kuitenkin samassa pisteessä kuin Taanila filmiin törmätessään.

Elokovateos, väistämättömässä ajallisessa olemuksessaan, ei tunnu riittävä-



tä ulottuvudelta kuvan tapahtumalle. Rengas ei mahdu elokuvaan, tai elokuva renkaaseen, joten Taanilan teos – jos teoksesta voi ylipäättään puhua – saattaa vain tuhota itsensä ja “sulaa projektoriin”. Taanila loikin filmilöydöstään ensisijaisesti tilaideoteoksen, jossa liiketapahtuma laajeni seinille ja lattiaan vailla ilmeisintä alkua, keskikohtaa tai loppua.

Tulevaisuuden kuulo

Tulevaisuus ei ole entisensä on aavemainen tutkielma Erkki Kurenniemestä, omalaatuisesta tiedemiehestä, elektronisen musiikin pioneerista ja elokuvantekijästä. Taanilan elokuvan alussa Kurenniemi kuvailee, kuinka vuonna 2040 tietokoneelle voidaan rekonstruoida ihmisen aivot. Vuonna 2060 – kaikkien ihmisten aivot ja sen myötä koko tunnelämä. Kurenniemen mukaan ihmisen päivät, sellaisina kuin me olemme ne oppineet tuntemaan, ovat luetut.

Elokvassaan Taanila häivyttää kohteensa hämmästyttävällä tavalla eräänlaiseksi ajatuksenvirraksi. Kurenniemeä ei lähestulkoon ole olemassa fyysisenä olentona muuten kuin arkistofilmien kautta. Hänen äänensä kuullaan, ja valtaosa kuvamateriaalista on taltiointia hänen elämästään tai hänen taltioimaansa elämää 60-luvulta nykypäivään.

Taanilan elokuvan alussa näemme muutaman lyhyen otoksen herra Kurenniemestä liukuvan autollaan moottoritieellä. Niin kuin autolla ajaessamme mielesämme virtaa kuvia, elokuvassa etemme avautuu näkymiä historiaan ja mahdolliseen tulevaisuuteen. Aivan kuin Kurenniemen tajunta alkaisi virrata kankaalle, jolloin kyse ole enää konventionaalisesta muotokuvasta, vaan eräänlaisesta näköalasta ihmisen aivoihin. Hyvin nopeasti ymmärrämme, että voisimme kirjoittaa kurenniemen myös pienellä alkukirjaimella, ei ihmisen nimenä, vaan eräänlaisena kokeellisen ajattelumaailman käsitteenä.

Tietokoneiden ympäröimänä yli 40 vuotta elänyt Kurenniemi rinnastaa ihmisiin hardwareen ja hengen ja ajattelun softwareen. Oikein ymmärrettynä tämä merkitsee, että ihminen ei ole aineeseen sidottu mekaaninen kone, vaan viitaalisempi hengentuote. Käy ilmi, että lähes kaikki Kurenniemen projektit ovat “loppuun saattamattomia” – niin opiskelijana, tiedemiehenä, elokuvantekijänä kuin muusikkona. Hänen työnsä – ja syy siihen, miksi häntä ei tunneta toimialueillaan niin laajasti – on hänen töidensä “keskeneräisyydessä”, mikä toisaalta voidaan tulkita myös jatkuvaksi energiavirtaukseksi. Kuten Bergson kirjoittaa: “Olemme vapaita, kun tekemme johtuvat koko persoonallisuudestamme, kun ne ilmaisevat sitä, kun ne muistuttavat sitä samalla määrittelemättömällä tavalla kuin taiteilijan työ toisinaan muistuttaa taiteilijaa itseään.”

Eräs motiivi Taanilalle luoda dokumentti Kurenniemestä oli joukko 16mm:n elokuvia, jotka tämä ohjasi pääasiassa 60-luvulla. Nämä filmit jäivät vaille muotoa ja ääntä. Kuitenkaan sen enempää kuin valmiiksi, niitä ei voi sanoa keskeneräisiksi. Se, että elokuvia ei esitetty missään, ei tee niistä olemattomia.

Kurenniemi rekisteröi maanisesti kaiken vastaansa tulevan: 100 digitaalista valokuvaa päivässä, sanelunauhoja, muisiinpanoja, ratikkalippuja... niiden avulla tulevaisuudessa voidaan mahdollisesti luoda rekonstruktio hänen tajunnastaan. Suhteessa Kurenniemen tilattomaan, laajalle levittäytyvään mielenmaisemaan, Taanilan elokuva sisältää paradoksin: se on muodoltaan täydellinen. Kuitenkin ratkaisu, jolla Taanila elokuvansa viimeisillä minuuteilla vangitsee kohteensa mysteerin, kuuluu kaikessa selvänäköisyydessään ovelimpiin ideoihin, mitä nykyelokuvassa on toteutettu.

Muoto ja funktio

Kurenniemi oli pari vuotta sitten mukana valmistelemassa näyttelyä, jonka aiheena oli tieteen avoimet kysymykset. Näyttelyssä musta aukon kaltaisten mysteerien ohessa muun muassa esiteltiin Nobel-palkittujen tiedemiesten alkuperäisiä tutkimuslaitteita. Kuten Taanilan **Fysikaalisen renkaan** tapauksessa, voimme menneisyyden tieteilisiin ja taiteellisia kokeisiin uppoutumalla ymmärtää niissä intuitiivista luovuuden väärähtelyä ja vitaalisuutta huolimatta siitä, mikä niiden lopullinen funktio oli.

Taanilan suhde menneisyyteen on elävöittävä ja innostunut. Elokuvassa **Futuro – tulevaisuuden olotila** kosketetaan suomalaisen arkkitehtuurin ja muotoilun – tässä tapauksessa muovista valmistetun “uuden ajan talon” – kautta koko 60-luvun mentaalista maisemaa, utopian uskoa elämäntilanteessa, jossa länsimaisella ihmisellä oli entistä enemmän vapaa-aikaa ja vaurautta kuluttaa. Futuron, lentävää lautasta muistuttavan, helikopterilla siirreltävän talon, väitettiin syntyneen puhtaasti matemaattisista lähtökohdista, mutta Taanilan elokuvassa se päättyy salaperäisellä tavalla avaamaan aikakautensa tuntoja, aina Yhdysvaltoja myöten. Elokuvan haastattelut on toteutettu tarkkaan valaistuissa ja lavastetuissa ympäristöissä, hämärien neonvalojen loisteessa, kuin aikojen välissä.

Futuro on henkeäsalpaavasti leikattu, nopeasti etenevä kokonaisuus, joka eräällä tavalla muistuttaa sokerihumalaa. Se, että vuoden 1973 öljykriisi ja kasva-va tietoisuus ympäristöhaitoista tuhosi muovisen talon mahdollisuuden massatuotantoon, ei näytä lepäävän varjona elokuvan yllä: lopulta 90-luvulla Futuro voitiin nostaa modernin taiteen valokeilaan.

Mekaaninen äly

RoboCup99:n voi todeta Taanilan elokuvista yhdeksi oudoimman näköisistä. Sen kuvaus on kuitenkin hyvin konstailematonta ja suoraa. Elokuva on katsaus keinoälyn mahdollisuuksiin, mutta poikkeaa tyystin esimerkiksi Kurenniemen taju-unnan kuvasta. Ohjaaja itse on kutsunut elokuvaa parodiseksi. Aiheena on kansainvälinen jalkapalloturnaus, jonka pelaajina toimivat pienet robotit. Koneiden suunnittelijoiden unelmana on luoda 2000-luvun puoliväliin tultaessa joukkue, joka päihittää maailmanmestaruuskisoissa lihaa ja verta olevat pelaajat. Innoitta-

jana vaikuttaa shakkimestari Karry Gasparovin lyönyt tietokoneohjelma Deep Blue.

Epäilemättä tämä utopia tulee toteutumaan, mutta mikä Taanilan elokuvasta tekee huvittavan, on sen keskittyneisyys mekaanisiin liikkeisiin. Suunnittelijat kiistelevät turnauksen säännöistä ja intoutuvat pelitilanteissa suosionsoituksiin aivan kuin urheiluelämässä yleensä. Keinoälyn suurimpana mahdollisuutena pidetään koneiden kehittämistä ihmishahmon kaltaisiksi – hardwaren aineellinen maailma, fyysinen hahmo ja mekaniikka ratkaisee, eikä sillä lopultakaan ole mitään syventävää merkitystä – paitsi toimia kuvaajana esimerkkinä ihmisten energivirtausten suomien mahdollisuuksien tuhoamisesta. Näin ollen Taanilan kuvukseen kietoutuu jälleen oma pelottava tonsa.

Mekaniikka ja musiikki

Tampereen elokuvajuhlilla 2005 tuntui etuoikeudelta kokea Taanilan **Optinen ääni** valtavalla kankaalla ja rikkaalla äänikanava-alueella. Hollywood-kuonalle omistetussa salissa tuntui hetken aikaa mahdolliselta, että elokuva voi vielä valloittaa takaisin sen tilan mikä sille kuuluu. Kanadalaisen säveltäjäkaksikon, Thomas McIntoshin ja Emmanuel Madanin – jotka käyttävät nimeä [The User] – hulpeaa sinfoniaa kuuntelevalle abstrakti Cinemascope-maisema kietoutuu Kurenniemen ja monien muiden elektronisen musiikin alueella liikkuneiden taiteilijoiden ajatukseen mekaniikan ylivoimaisen voittamisesta. Kuunnelllessaan matriisikirjoit- timien äänistä koostuvaa henkeäsalpaavaa musiikkia, Taanilan kuvamaailma rakentuu koneiden ja niiden “sisäisen elämän” tarkastelulle. Katsojan ja kuuntelijan penkistään irrottava kokemus on hengästyttävää uppoutumista tuntemattomaan. Muutaman ihmisen kautta olen huomannut, ettei spontaani, fyysisten värähtelyjen aikaansaama innostunut naurukaan ole aivan mahdoton reaktio elokuvaan. Merkitseekö se kenties valtaapitäjien kahleista irtaantunutta voitonriemua?

Ohjaajan omien sanojen mukaan: “**Optisen äänen** yksi lähtökohta oli Tatin **Playtime** nimenomaa komediana. Sekin oli scopena tehty, mutta myös esi-neiden ja mekaanisen toiston, mekaanisen maailman komediaallisuus kiinnostu- minua. **Optisessa äänessä** on koneiden ilmeet. Pidän sitä komediaalisimpana elokuvanani.”

Mainittakoon tässä yhteydessä Taanilan ohjanneen lukuisia musiikkivideoita, joista hienona esimerkkinä **Verbranntes Land** kuuntelee Kiila-yhtyeen ääniä, jonkinlaista ruosteisen autotallirokin ja uudemman elektronisen musiikin välitilaa. Kuvamateriaali koostuu vanhan VHS-nauhurin toimintaa esittelevästä opastevideosta. Kuvaruutua jakamalla Taanila havainnollistaa efektiä, jonka videonauhan toistuva kopioiminen aiheuttaa kuvan laatuun. Silmiemme edessä huononeva kuvamateriaali jättää nyrjähtäneen, hie- man likaisen vaikutelman eräänlaisesta audiovisuaalisen kulttuurin kaatopaikasta, joka yhtä lailla voi ilmaista hallitsevan visuaalisen kulttuurin rappeuttavaa vaikutusta.

Ennen alkua

On kyseessä sitten talo (**Futuro**), ihminen (**Tulevaisuus ei ole enää entisensä**) tai mysteerinen vanha filminpätkä (**Fysikaalinen rengas**), Mika Taanilan elokuvissa koemme samankaltaisia reaktioita, kytkeydymme välitiloihin, joissa intuitiivinen kohtaaminen synnyttää ymmärryksen tuntemattomasta. Olemmeko liikkumassa kohti aineetonta olemassaoloa? Se, että nämä elokuvat tuntuvat voimakkaasti kehossa, puhuvat vielä jämähtäneisyydestämme aineelliseen, mutta herättää myös todellisen ymmärryksen sellaisesta intensiteetistä, jonka elämänvirta synnyttää niissä, jotka ymmärtävät ajan syvempää olemusta. *Aika & Aine / Time & Matter* on Taanilan tuotantoa esittelevän DVD-julkaisun nimi, ja siihen kannattaa palata, kun ei ole mahdollisuutta nähdä näitä teoksia valkokankaalta.

Lopuksi suosittelen unohtamaan kaiken, mitä olen tässä sanonut. Tämän tekstin lukeminen on saattanut olla virhe. Taanilan elokuvista ei ole kirjoitettu paljoa. Ne ovat sinänsä koskemattonta ja neitseellistä maaperää, ja näin ollen ainakin vain häpäistävässä luomalla erinäisiä kahlitsevia ennakkoasenteita. “Sillä hän, joka hyppää tyhjiyteen, ei ole mitään velkaa niille, jotka katselevat.” (Jean-Luc Godard)

Muutamaa muutosta lukuun ottamatta teksti on julkaistu aiemmin englanniksi ja flaamiksi belgialaisen Documentair FilmPlatform Zone -tapahtuman katalogissa (maaliskuu 2006). Kiitokset: Cis Bierinckx, Ilkka Kippola, Mika Taanila.